
Bruikleen van de
Dienst voor 's Rijks
verspreide kunst-
voorwerpen,
's-Gravenhage.

Het afgebeelde
kunstwerk is
gedurende de
maand november
geëxposeerd in
zaal 3 van het
Centraal Museum,
Agnietenstraat 1.

(Buslijnen 8 en 11)

CENTRAAL
MUSEUM
UTRECHT

Agnietenstraat 1
Maliebaan 42

november 1964

HET
KUNSTWERK
VAN DE
MAAND

Onbekend Utrechts meester: H. Nicolaas, ca. 1520—1525, paneel, 150 × 39 cm.

Deze voorstelling van de H. Nicolaas is geschilderd op de buitenzijde van de linkervleugel van een drieluik, afkomstig uit het Karthuizerklooster Nieuwlicht, dat in 1393 even ten noorden van Utrecht aan de Vecht gesticht was. Het middenstuk stelt als hoofdfaerel het Laatste Avondmaal in een rijk versierde zaal voor, terwijl in een doorkijkje van deze ruimte de Voetwassing plaats vindt. Op de binnenkant der zijluiken zijn de stichters met hun beschermheiligen geportretteerd; op de buitenzijde links staat de H. Nicolaas, rechts de H. Katharina van Alexandrië. De maker van dit altaarstuk is onbekend. Men meent de naam van de Utrechtse schilder Johannes van Huemen in verband met dit werk te kunnen brengen, doch deze toeschrijving berust slechts op de vermelding dat hij voor het klooster een bijzondere genegenheid koesterde en er zelfs begraven werd. Als vaststaand is wel aan te nemen dat dit altaarstuk omstreeks de jaren 1520—1525 ontstaan is. Hierop wijzen duidelijk het aantal en de vorm van de aan de Noord-Italiaanse Renaissance ontleende sier- en architecturale motieven, die in de nog middeleeuws geconcipeerde hoofdscene en boven de portretten der geknielde stichters zijn aangebracht.

Van deze nieuwe stijlelementen vinden wij niets terug in de schildering van de H. Nicolaas. De rijzige Heilige is gekleed in een kostbaar bisschops-gewaad, met ringen over de blauwe handschoenen, en draagt op het hoofd een fraai geborduurde mijter; terwijl hij met de linker hand een rijk bewerkte laatgotische kromstaf vasthoudt, maakt hij met de rechter een zegenend gebaar. Hij staat scherp afgetekend tegen het landschap, dat zich in een coulissenachtige opbouw, met heuvels en boompartijen, met een slingerend paadje en huizen, over de brede stroom en de massieve rotsen op de achtergrond, in de diepte uitstrekt. De aldus op tamelijk kunstmatige wijze verkregen perspectief of dieptewerking wordt nog versterkt door de naar de diepte eveneens toenemende lichtheid en helderheid van de kleuren.

Rechts achter de bisschop staat een lage ton waarin drie kleine naakte jongetjes met eerbiedig gevouwen handjes vol dankbaarheid naar de heilige opkijken. De priester Nikolaos, als gevangene de christenvervolgning van keizer Diocletianus (303—305) overlevende, nam als bisschop van Myra, aan de Zuidkust van Klein-Azië, deel aan het concilie van Nicea (325). De prelaat, hoewel om liefdadigheid vermaard, dankt zijn roem aan wonderepisoden in zijn legende waarvan de meest bekende — dus helemaal geen historisch feit — wordt opgeroepen door deze kinderen. Drie arme jongetjes zochten gastvrijheid bij een wrede slager of herbergier (zo vertelt de legende), die de knaapjes 's nachts doodde, hun lichamen in stukjes sneed en ze in het pekelvat stopte. De wonderdoener, door goddelijke ingeving verlicht, doorzag het gebeurde en raakte met zijn staf het pekelvat aan; terstond verzeen de knapen ongedeerd en dankten hun redder. Of er vanwege stichters of klooster, een speciale reden bestond de H. Nicolaas op dit altaarstuk af te beelden, is niet bekend. Maar zeker is wel dat Nicolaas sinds de vroegste middeleeuwen een der meest volkse en geliefde heiligen is gebleven.